

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора,
БОРТНИК Надії Петрівни на дисертацію АРЕСТОВОЇ Людмили Валеріївни
на тему «Організаційно-правові засади забезпечення прав і свобод людини і
громадянина в адміністративному провадженні», поданої на здобуття
наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 – Право**

Актуальність обраної теми. Теоретичне обґрунтування природи прав і свобод особи тією чи іншою мірою пов'язане зі змістом практично всіх політико-правових ідей загального характеру. Однак, існують такі ідеї, головним призначенням яких є тлумачення саме феномена прав і свобод. До таких ідей, передусім, належить теорія природного права, а точніше – концепція прав людини і громадянина, що є однією із складових цієї теорії. Теорія природного права активно використовувалася новими соціальними силами у період революцій XVII–XVIII ст.ст. у їхній боротьбі за політичну владу. За цією теорією, люди природно є носіями незалежних від влади прав, що існують поза волею держави, але держава повинна додержуватись і захищати їх. Для цього природні права і свободи закріплюються у законодавстві.

До природно-правових поглядів минулого звертаються й сучасні вчені, відповідно інтерпретуючи їх. Нерідко навіть пишуть про відродження школи природного права. Ідеї згаданої теорії використовують також зарубіжні науковці. Деякі з них вважають, що над правом у цілому є норми, які існують об'єктивно, незалежно від чийсь волі. Ці норми виводять або прямо пов'язують із сутністю природних прав людини. Інакше кажучи, природні права ставляться над позитивним правом і розглядаються як критерій оцінки його змісту. Така теоретична конструкція не завжди узгоджується з практикою. Проте загальний зміст теорії природного права не можна сприймати негативно. Відповідні ідеї мають демократичне звучання, а реалізація їх охоплює різні аспекти суспільного і

державно-політичного життя.

Визначаючи зміст концепції прав людини і громадянина, необхідно вказати, що вона відображає дуалізм у поглядах на громадянське суспільство і державу. Як зазначалося, природні права належать особі безпосередньо. Роль держави при цьому зводиться до забезпечення умов для їх безумовної реалізації. Нерідко сукупність природних прав позначається терміном «права людини». До цих прав звичайно відносять різні права і свободи особи, пов'язані з її існуванням та діяльністю як абстрактного індивіда. На відміну від таких прав і свобод, «права громадянина» визначаються і встановлюються державою. Головне їх призначення – забезпечити участь особи в державно-політичному житті шляхом надання їй відповідних юридичних можливостей. Цим особа як суб'єкт конституційних правовідносин, по суті, ставиться у певну залежність від держави.

Як слушно зазначає дисертант, системну кризу системи захисту прав і свобод людини можна подолати лише концептуальним підходом до побудови кожного елемента. Науково обґрунтована архітектоніка всієї системи здатна забезпечити ефективне використання навіть вже передбачених адміністративно-правових засобів регулювання формування такої системи, реалізації процесуальної функції і як наслідок, забезпечення прав і свобод людини.

Вказане вище, а також фрагментарність наукових розробок щодо змісту законодавства України у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина через реалізацію функцій адміністративного провадження, відсутність комплексного аналізу її становлення та розвитку зумовлюють актуальність обраної теми, її важливе наукове і практичне значення.

Зважаючи на це, тема дисертації Л. В. АРЕСТОВОЇ є актуальною та відповідає потребам і вимогам часу, динаміці розвитку адміністративного права та процесу України.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових результатів.
Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації є

достатньо обґрунтованими з точки зору методології наукового дослідження та логіки викладення матеріалу. Вони були отримані шляхом кропіткої роботи над науковими джерелами, в яких висвітлюються і прикладні питання прав і свобод людини, і аспекти адміністративного регулювання та адміністративного провадження, проблематика здійснення забезпечувальної функції, з обов'язковим урахуванням інтересів фізичних і юридичних осіб як учасників усіх суспільних відносин.

Аналіз змісту роботи свідчить про те, що дисертація є науковою, прикладною, самостійною, завершеною, аргументованою, комплексною роботою, має високий науково-теоретичний і прикладний рівень. Вдала структура побудови дисертації свідчить про науково вивірений підхід до вирішення поставлених завдань і досягнення мети та завдань дослідження.

Високий рівень наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження забезпечено використанням значного обсягу літературних джерел, нормативних актів, що складають 226 найменувань, узагальнених практичних матеріалів, відповідних наукових методів. Автор проаналізувала значну кількість джерел, в яких відображено механізми адміністративного регулювання реалізації повноважень щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, прикладні аспекти процесу забезпечення якісної діяльності в сфері адміністративного провадження.

Запропонована тематика на сьогодні виключно фрагментарно розглядалася в науці адміністративного права. Науковцями розроблені теми адміністративного регулювання суспільних відносин у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина в адміністративному праві загалом, питання забезпечення прав і свобод людини як частини адміністративних проваджень, але визначенню проблеми захисту прав і свобод людини та громадянина приділено фрагментарну увагу.

Регулювання суспільних відносин ставить перед науковцями у галузі адміністративного права завдання розроблення механізмів і концепцій

удосконалення діяльності щодо захисту прав і свобод людини та громадянина. В цьому визначається наукова новизна дослідження здобувачки.

Основними нормативно-правовими актами, які склали нормативну базу дослідження є Конституція України законодавчі акти України, акти Кабінету Міністрів України та Міністерства юстиції України тощо.

Використані в роботі загальнонаукові та спеціально-наукові методи дослідження (структурно-системного, логічного, порівняльного аналізу) дали змогу на належному рівні проаналізувати відповідну нормативно-правову базу України, зарубіжних країн та міжнародно-правові акти у досліджуваній сфері. Це дозволило дисертантові сформулювати низку важливих наукових прикладних і теоретичних положень, висновків і рекомендацій.

Всі розділи і підрозділи дисертації написані у відповідності до поставленої мети і завдань наукового дослідження. Дисертація відрізняється не тільки чіткою логічною структурою, але й однозначною ідеологією щодо необхідності впровадження її результатів в науку і практичну діяльність щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина в адміністративному провадженні.

В розділах дисертантка проводить детальний аналіз категорії захисту прав і свобод людини і громадянина (с. 24–27), досліджує процес його інституціалізації, розкриває новий погляд на історіографію адміністративно-правового регулювання адміністративних проваджень (с. 36). Визначає інституційно-правові засади захисту прав і свобод людини та громадянина (с. 56) та розглядаючи позитивний досвід, пропонує конкретні шляхи його впровадження у практику адміністративно-правового регулювання проваджень в Україні (с. 83). Найціннішим науковим надбанням розділу II є, на мою думку, визначення нормотворчого провадження як частини адміністративного процесу (с. 56).

У висновках дисертанткою викладаються науково-обґрунтовані положення щодо визначення на підставі аналізу доктринальних і нормативних джерел щодо місця і ролі адміністративного провадження в захисті прав і свобод людини та громадянина.

Загальний аналіз змісту роботи свідчить про високий рівень наукової підготовки авторки та її глибоку обізнаність з теоретичними і практичними проблемами тематики, що досліджувалась. Це відобразилось на змістовності та високому науковому рівні проведеного дослідження і практичному значенні щодо впровадження отриманих результатів у практику діяльності органів виконавчої влади та науку адміністративного права.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження, наукових оцінок, пропозицій та рекомендацій, теоретичних узагальнень і висновків, які складають основний зміст дисертації Л. В. АРЕСТОВОЇ, значною мірою зумовлюються актуальністю дослідження та обраним напрямом. Дисертація є однією з перших в українській правовій науці робіт, що присвячена питанню захисту прав і свобод людини і громадянина через механізми адміністративного провадження. Чітко визначеними, обґрунтованими є об'єкт і предмет, завдання та структура дисертаційної роботи.

В результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачкою.

Отримані результати можуть бути використані в подальшій науковій розробці проблематики захисту прав і свобод людини і громадянина методами адміністративного права і процесу.

Значення результатів дослідження для науки та практики

Висунуті та обґрунтовані в роботі положення та рекомендації становлять значну наукову цінність, що має суттєве значення для правової науки в контексті захисту прав і свобод людини і громадянина. Тема роботи відповідає пріоритетним завданням держави в галузі вдосконалення прийомів та методів регулювання адміністративного провадження.

Сформульовані у дисертації наукові положення та рекомендації можуть бути використані: у наукових дослідженнях та розробках теоретичних положень

організаційно-правових засад забезпечення прав і свобод людини та громадянина в адміністративному провадженні; висновки та рекомендації можуть стати прикладними для подальших наукових досліджень у галузі адміністративного права та процесу; можуть застосовуватись компетентними органами (посадовими особами), зокрема органами виконавчої влади з метою удосконалення механізмів захисту прав і свобод людини та громадянина.

Дискусійні положення дисертації. Підкреслюючи достатню виваженість та аргументованість висновків і рекомендацій, належний рівень і практичне значення дисертації Л. В. АРЕСТОВОЇ водночас, у роботі можна виокремити деякі дискусійні моменти, а саме:

1. Погоджуючись із загальним висновком дисертанта про співвідношення понять процес і процедура, потребує уточнення позиції щодо практичної складової цих категорій у системі захисту прав і свобод людини і громадянина.

2. Цікавою є пропозиція авторки щодо розробки програми вдосконалення контрольних функцій держави. Натомість, доцільно було б деталізувати, що авторка вкладає в це поняття у контексті забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

3. Досить слушними видаються положення, які стосуються діяльності КАС України як основного органу щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина засобами адміністративної юстиції. Водночас, не зайвим було б подати своє бачення щодо ролі КАС України в цілісній системі захисту людини і громадянина та вказати, яка з них – контрольно-наглядова чи сервісна, є переважаючою.

4. Аналізуючи досвід зарубіжних країн щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина в адміністративному провадженні, дисертантка доволі опосередковано торкається цього питання. Відтак, незрозумілим залишається питання, досвід якої правової системи потрібно, передусім, взяти до уваги в контексті формування організаційно-правових засад забезпечення прав і свобод

людини і громадянина в адміністративному провадженні.

Однак, визначені зауваження не позначаються на теоретичному і практичному значенні одержаних результатів, високому науковому рівні дисертації, її комплексності, самостійності, науковій новизні та обґрунтованих висновках. Згадані зауваження викликані дискусійним характером порушених авторкою проблем і можуть бути висвітлені нею у подальших дослідженнях.

Відображення результатів дисертаційного дослідження. Зміст дисертаційного дослідження повною мірою відображений у 6 наукових статтях, з них 4 опубліковані у виданнях, що визнані фаховими з юридичних наук та входять до міжнародних наукометричних баз, 2 статті – у зарубіжних наукових виданнях, а також у 6 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Висновок

Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом, оформлення. Дисертаційне дослідження АРЕСТОВОЇ Людмили Валеріївни на тему: «Організаційно-правові засади забезпечення прав і свобод людини і громадянина в адміністративному провадженні» є самостійним завершеним науковим дослідженням. Положення та висновки роботи авторки отримані нею особисто, вони є обґрунтованими, містять наукову новизну. При здійсненні дослідження авторкою було досягнуто поставленої мети та виконано поставлені завдання. Вивчення матеріалів дисертації свідчить про її пошуковий характер, творчий підхід авторки до вирішення поставлених завдань.

Результати дослідження дисертантки відрізняються змістовністю теоретичного матеріалу, обґрунтованістю і достовірністю, доведеністю і грамотністю, повною мірою вирішують поставлену мету. В опублікованих працях авторки повною мірою відображені основні положення дисертаційної роботи.

Основні положення дисертації, що задекларовані здобувачкою, містять

елементи наукової новизни. Структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам.

Наукові положення, висновки та рекомендації повністю обґрунтовані та аргументовані, містять наукову новизну та отримали необхідну апробацію на науково-практичних конференціях. У публікаціях здобувачки знайшли своє відображення всі положення дисертації.

Отже, дисертаційна робота на тему «Організаційно-правові засади забезпечення прав і свобод людини і громадянина в адміністративному провадженні» відповідає Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – АРЕСТОВА Людмила Валеріївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**професор кафедри теорії та історії держави і права
факультету морського права Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова,
д.ю.н., професор**

Надія БОРТНИК

